

Trabajo Social Psiquiátrico. Reivindicación ética de la dimensión social en salud mental

Francisco Idareta Goldaracena. Ed. Nau Llibres. València, 2018

Tina Ureña Hidalgo¹

ORCID: 0000-0001-7681-5888

Per citar: Ureña Hidalgo, T. (2019). [Ressenya del llibre *Trabajo Social Psiquiátrico. Reivindicación ética de la dimensión social en salud mental*, de Francisco Idareta Goldaracena]. *Revista de Treball Social*, 216, 141-143. DOI: 10.32061/RTS2019.216.09

“El compromiso ético es, desde la mismísima fundación del Trabajo Social como profesión, su sello inconfundible. La sensibilidad ética ha sido y sigue siendo uno de los distintivos de esta profesión” (p. 147); aquestes paraules resumeixen una de les aportacions principals i més interessants del llibre. Si bé dedica diversos capítols a engrunar temes concrets lligats al Treball Social psiquiàtric (TSP), la meua valoració és que el més important rau en el subtítol del llibre, en com dimensiona i posa en valor l'ètica professional, això és el que el converteix en un llibre de Treball Social (TS) diferent, que cerca arribar no solament “al cervell” sinó a l'ànima, a la dimensió emocional i humana que fa tant valuosa la nostra professió i que tanmateix sovint també ens desconcerta i ens pot fer patir.

Calen autors que s'atreveixin a pensar i a escriure sobre aquells aspectes del TS que costen més de concretar i definir, ell ho aconsegueix fer de forma clara, entenedora i al mateix temps profunda.

Abans de parlar del contingut del llibre, no puc deixar de puntuar la meua admiració per algunes sorpreses que conté: la presentació a càrrec del psiquiatre i magíster en Bioètica F. Santander; tres pròlegs, un d'ells a càrrec d'Amaya Ituarte, que fa una excel·lent dissertació sobre “lo social”, afirmant que la inclusió de la dimensió social en l'atenció psiquiàtrica és una exigència ètica (p. 20). I si el llibre té uns pròlegs de luxe, el tanca l'epíleg de Dolors Colom, reconeixent aquest llibre com un bon “suport professional” (p. 166), generador de coneixement, que fa pensar i qüestionar aspectes rellevants de la nostra professió.

L'autor ha estructurat el llibre en vuit capítols, que complementa amb dos apartats interessants i pràctics: 32 textos seleccionats per la seva

¹ Treballadora Social, membre de la Comissió de Salut del CODTS. Representant del CODTS al Consell Assessor de Salut Mental i Addiccions del Departament de Salut (Generalitat de Catalunya) i al Pla de Salut Mental de l'Ajuntament de Barcelona. Cap d'Àrea de Rehabilitació. CPB-SSM. tinaure@cpbssm.org

rellevància per al TSP i una selecció de 24 casos pràctics que serveixen per il·lustrar alguns dels dilemes ètics que planteja.

En el primer capítol fa un exercici important de clarificació de conceptes que considera claus per anar avançant en el contingut del llibre: salut, salut mental i psiquiatria, a continuació fa un recorregut pel concepte de malaltia mental al llarg de la història i deixa per al final una breu ressenya al TSP que tot i ser breu no és menys intensa, ja que aprofita bàsicament per parlar-nos del TS clínic.

El segon capítol el dedica a la incidència de la dimensió social en la medicina i en la psiquiatria. De forma breu i clara descriu els models biològic i psicossocial, i els fonaments de la psiquiatria comunitària definint-la com la “tercera revolució psiquiàtrica” (p. 50), i sense perdre l’oportunitat d’anar relacionant els conceptes amb un cert posicionament professional.

En el tercer capítol s’endinsa en la història del TSP, però abans de començar a parlar dels orígens, diferenciant els àmbits internacional, estatal i autonòmic (Navarra), fa una immersió en la dimensió social de la psiquiatria espanyola durant els segles XIX i XX, amb especial atenció als anys 50.

El quart capítol el dedica a parlar de les malalties mentals, de com es classifiquen i de quins són els trastorns mentals més habituals. Abans, però, dedica un parell de pàgines a parlar de les persones que pateixen un trastorn mental (TM) i ho va lligant amb el TS. L’autor té l’habilitat de diferenciar dues tipologies d’usuaris més enllà del seu diagnòstic i dels manuals nosològics: els que acudeixen circumstancialment a la consulta (en situació de “crisi”, diu ell), per tant amb temporalitat breu de tractament, i aquells que són “persones usuàries contínues” (p. 82), defugint de nomenclatures estigmatitzadores com la de pacient crònic.

En el cinquè capítol defineix les funcions del TSP: fa referència a l’equip multiprofessional i a les funcions del TS dins l’equip. Dedica gairebé una vintena de pàgines a especificar les diferents intervencions en funció de les tipologies de persones: amb trastorn mental greu (TMG), drogodependents, de psicogeriatria o infants i joves. Un aspecte per a mi rellevant d’aquest capítol, i que voldria destacar, és que l’autor no comença a parlar de llistes de tasques i objectius propis del TS, sinó que parla de la “relació terapèutica” i va enfilant com baules d’una cadena conceptes com ara: ambient terapèutic (i detallant les fases per assolir-lo), acceptació i respecte, empatia, resistència, transferència i contratransferència...

Arribem al sisè capítol i ens endinsem en els recursos assistencials. Aquí també hem d’agrair a l’autor que no ens inundi de classificacions i llistes de possibles recursos, sinó que els distingeix en quatre grans grups: assistencials bàsics, residencials i lligats al lloc de vida, d’integració social i/o laboral, i de suport social. Recull el que per ell és una de les funcions bàsiques del TS: “coordinar recursos disponibles per garantir una atenció adequada i la continuïtat assistencial del pacient psiquiàtric” (p. 119). Voldria remarcar en aquest punt l’especial importància del fet que faci esment a la funció de “garantir la continuïtat de la cura” de les persones amb un TM com un element clau del TS. Actualment és un tema crucial

quan parlem del model de SM Comunitària i de vegades els TS hem de fer un esforç per recordar que això forma part del nostre univers professional, i a més de forma històrica.

En el setè capítol explica breument qüestions legals (d'àmbit civil, penal i social) que haurien de conèixer tots els TSP, aquests temes acostumen a ser feixucs però Idareta els encara de forma senzilla i entenedora. És d'agrair que dediqui més esforç a l'àmbit civil tractant més detalladament temes com: incapacitacions, internaments involuntaris, mesures d'aïllament i subjecció, i tractaments invasius.

I arribem al darrer capítol, al meu entendre el nucli dur del llibre i que dona peu al seu subtítol: "Reivindicació ètica de la dimensió social en salut mental". Aquí es descriuen qüestions ètiques a les quals sovint ens enfrontem els TSP: conflictes ètics lligats als diagnòstics, a l'equip multidisciplinari, a la contenció mecànica, a la utilització de determinats recursos i de la via per aconseguir-los... També encara els conflictes ètics lligats a tipologies de pacients en funció del diagnòstic, del cicle vital, del nivell de funcionalitat, del dispositiu on s'atenen...

En resum, aquest llibre esdevé un excel·lent suport tècnic per la professió, i no voldria acabar la ressenya sense referir-me a la bibliografia: més de 200 cites i autors, de diferents països i temàtiques molt diverses, que abasten des del 1789 al 2017; també és un petit tresor i no podem deixar d'agrair a l'autor aquest esforç de compilació.

I a modus de conclusió: un bon llibre pel contingut, perquè és una bona guia professional, perquè fa pensar, perquè posa en valor una manera de fer Treball Social i una manera d'entendre i situar "*lo social*" en el context actual complex i amb canvis ràpids i constants. L'ètica ens empeny a parar i a pensar.